

Tereza Østbø Kuldova og Jardar Østbø

Luksus, korrupsjon og regulering

1. mars 2022, én uke etter at Russlands fullskalainvasjon av Ukraina var et faktum, holdt USAs president Joe Biden sin årvisse tale om unionens tilstand. Han erklærte:

I dag sier jeg til de russiske oligarkene og de korruperte lederne som har tilranet seg milliarder av dollar ved hjelp av dette voldelige regimet: Nå er det slutt. (Applaus.) De forente staters – jeg mener det. (Applaus.) De forente staters justisdepartement er i ferd med å sette sammen en spesialenhet som skal jakte på russiske oligarkers forbrytelser. Vi går sammen med våre europeiske allierte for å finne og beslaglegge yachtene deres, luksusleilighetene deres og privatflyene deres. (Applaus.) Vi kommer for å ta tyvgodset deres.¹

I løpet av noen dager var *Task Force KleptoCapture* på plass, en spesialenhet bestående av eksperter på sanksjonsregimer, antikorrupsjon, hvitvasking, inndragning, nasjonal sikkerhet og håndhevelse av skattelover. Omtrent samtidig ble også den multilaterale enheten REPO – *Russian Elites, Proxies and Oligarchs Task Force* etablert.² Begge enhetene fikk i oppdrag å håndheve de nye og hurtigekspanderende sanksjonene og eksportrestriksjonene mot Russland og beslaglegge luksusaktiva tilhørende oligarker, korruperte embetsmenn og andre høytstående medlemmer av den russiske eliten. I sin tale 28. april 2022 lanserte Biden en enda mer omfattende sanksjonspakke rettet mot «the bad guys»³ – et epitet han falt ned på etter flere mislykkede forsøk på å uttale «kleptokrater».

Denne kombinasjonen av manikeisk språk og teknokratisk praksis er et grunntrekk ved det globale hegemoniet. I denne artikkelen vil vi vise hvordan oppfatningen om skitten, altså illegitim, luksus spiller en sentral rolle i vestlige hegemoniske styringsdiskurser, som opprettholder og styrker herskende globale maktstrukturer. Utgangspunktet for vår analyse er de individuelle sanksjonene mot russiske rikfolk og eksportrestriksjoner på luksusvarer i kjølvannet av Russlands fullskalainvasjon av Ukraina. Dette sanksjonsregimet er eksplisitt rettet mot «illegitim» luksus og tydeliggjør og representerer samtidig den foreløpige kulminasjonen av de siste tre tiårenes globale depolitisering, remoralisering og teknokratisering. Russlands eklatante folkerettsbrudd og krigsforbrytelser har skapt den perfekte fiende, den vestlige verdens Andre, på hvilken vi projiserer de negative sidene, ikke bare ved luksusforbruk, men også ved den globaliserte, finansialiserte orden som sådan. I denne diskursen begrenser våre egne feil seg til at vi har såkalte smutthull, som dermed søkes tettet med stadig nye reguleringer, mens mulighetene for substansielle endringer er ikke-eksisterende, og de multinasjonale konsultentselskapene som bistår i etterlevelsen av disse reguleringene, tjener milliarder.

Antiluksussanksjoner og moralistisk superyachtdiplomati

Bidens ovennevnte tale markerte ikke bare begynnelsen på det som skulle vise seg å bli det mest omfattende vestlige sanksjonsregimet noensinne. Det kvalitativt nye var at man siktet seg inn på oligarkers *luxus* som et av de viktigste målene: superyachter, private jetfly, palasser, herskapsbus, kunstsamlinger og så videre. EU har lagt seg på mer eller mindre samme linje. I mai 2022 ble det blant annet innført eksportsanksjoner knyttet til det som i lovteksten defineres som luksusvarer, det vil si varer med en verdi på over 300 euro i kategorier som kunst og antikviteter, parfyme, sigarer og sjampanje, tobakk, hester, vin og annen alkohol, dekorative gjenstander (for eksempel krystall), samlegjenstander, perler og smykker, med mer⁴, samt luksusbiler til over 50 000 euro eller musikkinstrumenter til over 1500 euro.⁵ Disse restriksjonene ble senere innført også i Norge.⁶ Andre land, som Canada og Australia, innførte liknende restriksjoner i tillegg til sanksjoner mot bestemte enkeltindivider. På tross av at middelklassen også ble truffet (en øvre grense på 1500

euro på musikkinstrumenter medfører eksempelvis at provinsfilharmoniker vil få problemer med å importere en ganske ordinær cello), var det uttalte målet å ramme den korrupte eliten rundt Putin i dens bløte buk – luksuslivet. Det var ikke luksusforbruk som sådan (slik som vårt vestlige overforbruk) man skulle ta for seg, eller som i det hele tatt ble sett på som problematisk – siktet var fininnstilt på luksusforbruk som ble antatt å stamme fra *korrupsjon*. Den stinkende kloakkflommen av oligarkpenger som strømmet fritt gjennom vestlige jurisdiksjoners jomfruelige finanslandskaper, skulle stanses, og luksusaktiva som ble brukt til å parfymere svineriet, skulle beslaglegges. Mot slutten av juni 2022 kunne det amerikanske finansdepartementet informere at REPO så langt hadde klart å blokkere eller fryse over 30 milliarder dollar av de sanksjonerte russernes finansformuer, luksuseiendom og superyachter. Innsatsgruppen hadde også frosset 300 milliarder dollar av den russiske sentralbankens aktiva samt blokkert Russland fra vestlige finansmarkeder.⁷ Siden har det blitt flere aksjoner, og arbeidet pågår fortsatt. Som vi skal vise i det følgende, har luksus og korrupsjon blitt sentrale elementer både i forklaringsmodeller for krigen og i strategier for å motvirke russisk aggresjon.

Oligarkenes luksusyachter har siden kampanjens start vært i metaforisk hardt vær, da myndighetene som utformer og håndhever sanksjonene, har rettet spesielt tungt skyts mot dem. Allerede i et faktablad tilhørende Bidens ovennevnte tale om rikets tilstand ble oligarken Alisjer Usmanovs yacht nevnt spesifikt.⁸ En rekke beslagleggelser av gigayachter (fritidsfartøy på over 90 meter) fulgte i rask rekkefølge i Spania, Italia, Frankrike, Tyskland, Gibraltar, Fiji og andre steder. Igor Setsjin (direktør for det statlige oljeselskapet Rosneft og i alle fall tidligere kjent som en av Putins håndgangne menn – kjent under kallenavnene «Darth Vader» og «den skumleste mannen på jord») fikk yachtene *Amore Vero* og *Crescent* (verdt 600 millioner dollar og en av verdens mest luksuriøse superyachter) beslaglagt i løpet av mars 2022. Samme måned ble *A*, verdens største seilyacht, tilhørende oligarken Andrej Melnitsjenko, beslaglagt i Italia. Viktor Vekselbergs *Tango* ble konfiskert i april 2022 på Mallorca⁹, og Suleiman Kerimovs *Amadea* ble tatt i arrest på Fiji i begynnelsen av mai 2022.¹⁰

En slik beslagleggelse er en meget komplisert, ressurskrevende og oftest internasjonal operasjon som involverer spesialiserte etterforskere, jurister, påtalemyndighet og

ikke minst politistyrker, som må ta fysisk kontroll på det enorme fartøyet. Ved beslagleggelsen av *Tango* hadde både FBI og Homeland Security Investigations agenter på kaien for å bistå spansk politi.¹¹ Når man har sikret seg de riktige papirene og mannskapet til å iverksette, kan man i verste fall oppleve at båten allerede har kastet loss. En vellykket beslagleggelse er dessuten kun første skritt da en inndragelse med hjemmel i amerikansk lov kan ta fem til ti år å gjennomføre.¹² I mellomtiden må fartøyet vedlikeholdes – for myndighetenes regning – mens begge siders jurister gjør sin godt betalte jobb. Hvor stor innvirkning slike beslagleggelser har på den russiske krigføringen, både på kort og lengre sikt, er høyst uvisst. «Oligarker» – i betydningen forretningsfolk som eier private selskaper og ikke bare forvalter formelt statseide virksomheter – hadde under tidligere president Jeltsin sine tentakler langt inn i parlamentet, statsapparatet og Kreml. Noen av dem hadde til og med ministerposter. Under Putin har de derimot blitt politisk marginalisert. Det er staten som bestemmer, og forretningslivet må innordne seg, ikke omvendt.¹³ Putins kompiskapitalisme har avfødt en egen klasse rike forretningsfolk, men disse er totalt avhengige av staten og/eller står i et sterkt lojalitetsforhold til Putin personlig.¹⁴ Amerikanske embetsfolk som har blitt utfordret på slike individuelle, «smarte» sanksjoners faktiske effekt, har svart unnvikende og lagt til at dette bare er ett skritt av mange.¹⁵ Ikke desto mindre har både president Biden og hans pressetalsperson stolt presentert beslaglagte yachter som troféer.¹⁶

Det er først og fremst som *symbolske* handlinger i kampanjen mot korrupsjon og illegitim luksus at slike operasjoner gir mening. I alle fall siden Caligula har rikfolk flest hatt en helt spesiell forkjærlighet for store fritidsbåter. Gigayachter er luksuriøse per definisjon. Én ting er størrelsen – for eksempel er Usmanovs *Dilbar* med sin lengde på 156 meter bare ti meter kortere enn den gamle danskebåten *Stena Saga* (som kunne ta 2000 passasjerer og over 500 personbiler). Slike fartøyer er dessuten oftest konstruert for å være spesielt iøynefallende. (*Sailing Yacht*) *A* har til tross for sin enorme størrelse (den er 142 meter lang) og motorkraft tre seilmaster av karbonfiber, hvorav én er 100 meter høy. Navnet, altså «A», har trolig sin opprinnelse i ønsket om å være først i alt, også i alfabetiske skipsregistre. Yacht-eiere bruker dessuten ofte enorme ressurser på funksjoner som krever mye vedlikehold og kun har betydning for fritidsaktiviteter, slik som

store svømmebassenger og spa, sluser for miniubåter eller panoramavinduer under vannlinjen. Gigayachter har gjerne særdeles kostbart interiør så vel som kunstsamlinger som kan være dyrere enn selve yachten. I november 2022 kunne mediene for eksempel melde at Alisjer Usmanov hadde fått beslaglagt 30 malerier, deriblant et av Marc Chagall til en verdi av fem millioner dollar, som han hadde oppbevart ombord på *Dilbar*.¹⁷ Det er ikke kjent hvor vanlig slike flytende kunstsamlinger er, men kunstforvaltning på yachter er en hel bransje med flere tilbydere av rådgivningstjenester, kurs og sertifiseringer for mannskapet.¹⁸ Man kan få spesialisert profesjonell hjelp til anskaffelse og kuratering, oppbevaring (plassering, inneklime, rotering, lyssetting, bevisstgjøring av mannskapet), sikkerhet, forsikring og ikke minst juridiske spørsmål og etterlevelse.¹⁹ Slike yachter gir eieren luksusen det er å alternere mellom ekstrem synlighet i for eksempel Monaco, der det er rift om ankringsplassene som gir best mulighet for menigmann til å ta skipene i øyesyn,²⁰ eller ekstrem tilbaketrekning i Karibien.²¹ Kort sagt er en gigayacht så nært man kan komme et skoleeksempel på prangende forbruk.²² Den primære nytteverdien er ytterst begrenset.²³ En stor yacht er et komplisert og ekstremt dyrt alternativ, både som transportmiddel og fritidsbolig. Forbausende ofte, som på Den franske rivieraen, der mange yachter ligger store deler av året, har eierne et herskapsbus en kort kjøretur unna.²⁴ Uansett har de som regel ikke tid til å benytte yachtene mer enn noen uker i året. En gigayacht faller dessuten raskt i pris med tiden og er en svært risikofylt investering uavhengig av sanksjoner.²⁵ Men det er nettopp selve *sløsingen* yachtene er uløselig forbundet med som gjør dem til et yndet objekt for de aller rikeste. Sløsing i spesielt stor skala er den tydeligste måten å demonstrere sin nærmest grenseløse rikdom på,²⁶ og den mest effektive og iøynefallende måten å kaste bort penger på – bortsett fra å destruere kontanter eller verdifull eiendom – er å eie en gigayacht. En 150 meter lang yacht kan koste opptil 10 millioner dollar i året å drifte og vedlikeholde, dersom man inkluderer hovedservice og reservedeler.²⁷ Videre er gigayachter på mange måter *russiske* rikfolks varemerke. Før Ukraina-krigen var det fem ganger så mange gigayachter blant russiske dollarmilliardærer som blant deres amerikanske kolleger,²⁸ og russere var overrepresentert blant eierne av de aller største båtene.²⁹ I det hegemoniske perspektivet er russiske gigayachter dermed «kondensert dritt» i den forstand at de er potente symboler på fordervet kapital

som flyter fritt rundt offshore og forurenser ubesudlede vestlige finansstrukturer, slik som Jomfruøyene. Andrej Melnitsjenko, eieren av *Sailing Yacht A*, er til alt overmål gjødselmagnat. Skillet mellom det «rene» og det «urene» (farlige), og nødvendigheten av å bekjempe og eliminere det sistnevnte, er den viktigste ideologiske fantasien i vestlig styringsdiskurs. Som vi skal argumentere for, spiller denne fantasien hovedrollen i reproduksjonen av den moralske orden – som de facto er redusert til å være finanssystemets «integritet».³⁰ Dette skillet er grunnleggende for enhver forståelse av «antipolitikk»³¹, som både antikorupsjon og sanksjonsregimer representerer, og som vi kommer nærmere inn på nedenfor. Håndtering av og diskurser rundt oligarkenes skitne luksus eksemplifiserer antipolitikkens dynamikk på en ypperlig måte.

I oktober 2022 skapte en yacht knyttet til den sanksjonerte russiske stål- og gruvemagnaten Aleksej Mordasjov diplomatiske spenninger mellom USA og Hongkong da den klappet til kai i havnebyen. Mens Hongkongs representanter gjorde det tydelig at de ikke hadde «noe juridisk grunnlag» for å håndheve USAs unilaterale sanksjoner, har USA appellert til den *moralske* forpliktelsen og de omdømmemessige konsekvensene for Hongkong som finanssentrum dersom de ikke samarbeidet om håndhevelse av USAs sanksjoner. Byen ville bli verdenskjent som «frihavn» for korrupt luksus, advarte amerikanerne. Forutsigbart nok anklaget Kina USA for å svarte Hongkongs gode navn og rykte.³² Ifølge USA burde den moralske forpliktelsen trumfe og dermed strekke seg langt utover de juridiske forpliktelsene. Det å følge «internasjonale standarder», som USA etterspør, blir fort ensbetydende med å følge vestlig moral.

Et moralsk-politisk comeback

Forestillinger om luksus og korrupsjon har nok en gang i historien blitt vevd inn i sentrale moralske og sikkerhetspolitiske fortellinger og styringsdiskurser, nok en gang kan stormaktenes nedgang, moralske fordervelse og endelige undergang spores til elitenes grådighet og luksuskonsum – og nok en gang trengs det regulering gjennom lover og moral. (Illegitim) luksus har med andre ord blitt til den fremste symbolske og materielle manifestasjonen av russisk kleptokrati og korrupsjon, selveste kilden til krigen og alt det onde – i den Andre. Eller som senator Chuck Grassley fra Iowa

uttrykte det i sin innledning til en høring om temaet i Justiskomiteen i juli 2022:

Disse oligarkene samlet obskøne formuer gjennom korruperte ordninger med det russiske regimet – et regime uten respekt for rettsstaten og gjennomsyret av uærlighet, bestikkelser og grådighet. (...) den estimerte nettoformuen til disse skamløse russerne var omtrent 530 milliarder dollar.(...). Dette ulovlige berget av penger er brennmerket av korrupsjon og tilsmusset av blod. På denne måten skiller disse russiske kriminelle seg ikke fra hensynsløse, voldelige narkotikakarteller eller andre sofistikerte, pengesterke kriminelle. Og som narkotikakarteller liker disse oligarkene å bruke, gjemme og hvitvaske sine skitne penger. Vi har alle lest om luksusyachter til flere millioner dollar som disse kriminelle bruker til å seile verden rundt med, mens død og ødeleggelse følger i kjølvannet.³³

Luksusforbruk, uavhengig av hvordan forskjellige kulturer har definert begrepet, har gjennom historien vært tett knyttet til forestillinger om forfall og korrupsjon,³⁴ både i moralsk og økonomisk forstand, en trussel mot sosialt samhold like mye som mot maskulinitet og virilitet.³⁵ Nå er vi vitne til at higen etter et liv i obskøn luksus nok en gang blir sett på som selve drivkraften bak korruperte handlinger. Nok en gang er luksus utpekt som en korrumperende kraft, nok en gang trer luksus inn i samfunnsdebatten om moral, forbrytelser og krig, nok en gang er luksus og korrupsjon blitt tett knyttet til teorier om imperiers (for)fall, og nok en gang skal luksus gjøres til gjenstand for lover, sanksjonsregimer og stormakts- og sikkerhetspolitikk.

Allerede Platon mente at oligarkenes karakter ble styrt av forkjærlighet for penger og et liv i luksus, noe som førte til at de forsømte *sôphrosunê* (måteholdets og selvkontrollens dygd), som er nødvendig for et rettskaffent og harmonisk liv. Resultatet blir at de rike hersker over og undertrykker de fattige – et styresett som bærer med seg kimen til sin egen undergang.³⁶ Hos Aristoteles, via Cicero og gjennom den førmoderne tiden, fra den antikke dydslæren, via kristen morallære til Jean-Jacques Rousseau, har luksus – med sin korrumperende kraft – truet den sosiale orden. Korrupsjon i Romerriket, for å ta et eksempel, er utenkelig uten moralistenes fordømmelser av den private hydra-lignende luksusen som sensoren Cato den eldre var fast bestemt på å utrydde.³⁷

Luksus har gjennom historien vært ansett som så farlig, umoralsk, skadelig, sosialt truende, direkte ond og kriminalitetsdrivende, rett og slett som en eksistensiell trussel mot den gode sosiale og politiske orden, at den måtte reguleres og holdes under kontroll gjennom lover, straff og moral. Derav den beryktede (og svært lite effektive) «luksuslovgivningen» («*sumptuary laws*»), som skulle regulere luksusforbruk, forebygge og straffe forbrytelser mot etablerte statushierarkier samt bekjempe moralsk forfall. «Luksuslovgivning» preget særlig samfunn i sosioøkonomisk endring, samfunn så forskjellige som antikkens Hellas, Romerriket eller de italienske bystatene fra 1100-tallet utover den førmoderne tiden i Europa, fram til 1600- og 1700-tallets England, Norge³⁸ og Japan. Mange av disse forskriftene trakk en grense mellom lovlig eller legitimt og ulovlig eller illegitimt luksusforbruk (og hvem som kunne forbruke hva og i hvilke mengder uten å representere en trussel mot den sosiale orden).³⁹ Det er verdt å merke seg at det gjennom historien spesielt har vært *importert* luksus som har blitt gjenstand for regulering og kritikk, og at det moralske forfallet og korrupsjonen som luksuskonsum har resultert i, ofte har blitt tilskrevet påvirkningen fra de Andre. Fremmede, korruperende makter har blitt sett på som en trussel mot det politiske legemets renhet og helse.⁴⁰

Det siste århundret har vært preget av både en progressiv «avmoralisering»⁴¹ og forbrukersamfunnets såkalte «demokratisering» av luksus (et uttrykk som får luksusforbruk til å fremstå som både legitimt og tilgjengelig for de fleste til tross for økende ulikhet⁴²). «Luksuslovgivningen» som regulerte hvem som fikk lov å pryde seg med hva, ble et tilbaketrukket kapittel, og for oss virker 1700-tallets moralske debatter om luksusforbruk⁴³ særs fremmede. Til og med i Sovjetunionen ble den tidlige bolsjevismens dominerende asketiske idealer fordømt så tidlig som i 1934. Året etter åpnet de første stasjonene av Moskva-metroen, bygd i en ornamental, palassaktig stil, som den ultimate demokratisering av luksus – nær sagt hver eneste moskovitt skulle hver dag, på vei til jobb eller skole, kunne oppleve en smak av luksusen som bare hadde vært tsardømmets herskende klasse til gode, som en forsmak på den kommende utopiens herligheter. I 1936, altså midt under Stalins utrenskninger, i en tid med fortsatt matvareknapphet og bare et par år etter at millioner av ukrainere hadde omkommet i (den menneskeskapte) sultkatastrofen senere kjent som Holodomor, fant

man det for godt å bruke store ressurser på sette i gang stortiltet produksjon av sjampanje – symbolet på «det gode sovjetiske liv» *for folk flest*.⁴⁴

Men de siste par årene har vi kunnet observere hvordan luksus har gjort comeback på den internasjonale moralsk-politiske scenen. Luksus «remoraliseres» for våre øyne, og en ny type regulering av luksus vokser fram. Som i tidligere tilfeller gjelder reguleringen «luksus i feil hender»:⁴⁵ Selv i den italienske renessansens beryktede luksuslovgivning ble for eksempel luksus *som sådan* aldri ansett som noe illegitimt – det var konteksten, altså hvem som konsumerte luksus og i hvilken hensikt – som avgjorde om det var akseptert eller ikke.⁴⁶ I 2022 er det fiendens, de korrumperte og de kriminelle hender som er for skitne til å håndtere luksus (luksusaktiva beslaglegges ofte i forbindelse med straffesaker). Denne reguleringen forteller mest om oss selv og mindre om den Andre. Den forteller noe om hvordan vi oppfatter, eller liker å oppfatte oss selv, hvordan oppfatningen av oss selv avhenger av og er dialektisk forbundet med den Andre, om hvordan vi legitimerer vårt eget luksus- og overforbruk, hvordan vi trekker moralske og politiske grenser, og hvordan vi opprettholder sosial orden og (i det minste en foretelling om) vår integritet. Sist, men ikke minst avslører den hva vi avviser (*disavow*), underkommuniserer eller nekter å forholde oss til.

Sikkerhetisering av luksus i feil hender

Det var så sent som i 2021 at korrupsjon for første gang ble utpekt som en sentral «nasjonal sikkerhetsinteresse»⁴⁷ og som nasjonal og eksistensiell sikkerhetstrussel for USA – det var nesten som i forventning om krigen som skulle komme. Den transnasjonale kampen mot korrupsjon, ledet av både vestlige regjeringer, multilaterale organisasjoner og en enorm mengde ikke-statlige, frivillige organisasjoner som har poppet opp som paddehatter siden 1990-tallet, har dermed ikke bare fått et løft, men også blitt «sikkerhetisert». ⁴⁸ Korrupsjon har altså blitt «oppgradert» til en eksistensiell trussel mot suverenitet, rettssikkerhet og den globale politiske og ikke minst moralske orden, som må gis øverste prioritet og håndteres med ekstraordinære midler.⁴⁹ Med dette ble også luksus og luksusforbruket (til de korruperte) altså «sikkerhetisert», noe som skinner gjennom i sanksjonene beskrevet innledningsvis. Luksus i feil hender er ansett som en trussel og sikkerhetsrisiko. I Bidens «foreløpige» sikkerhetsstrategi fra

2021 trekkes det en direkte linje mellom korrupsjon og autokrati. Dette flyter naturlig sammen med menneskerettighetsagendaen: «Vi skal forsvare og beskytte menneskerettigheter og kjempe mot diskriminering, ulikhet og marginalisering i alle sine former».⁵⁰ Videre heter det at USA skal «forsvare» og «revitalisere» demokrati globalt og «spesielt fokusere på å konfrontere korrupsjon, som gjør at demokratier råtner fra innsiden, og som autoritære stater i økende grad bruker for å undergrave demokratiske institusjoner».⁵¹ Korrupsjon har dermed blitt den manglende brikken i bildet som tegnes opp av et sosioøkonomisk såvel som politisk alternativ og trussel. På denne måten eksternaliseres korrupsjon fullstendig. I dette bildet har korrupsjon ingenting med det globale økonomiske systemet eller oss å gjøre, men alt å gjøre med autokrati, notoriske forbrytere mot menneskerettighetene og særlig Russland.

Korrupsjon (og ikke, for eksempel, oligopolistisk nyliberal kapitalisme) får skylden for de fleste problemer i de Andres land – korrupsjon blir både årsak og symptom. Orientalisme og koloniale forestillinger om den Andre lurer ofte i bakgrunnen, slik de også ofte gjør i utviklingshjelpsdiskurser.⁵² Det er de Andre som bringer med seg og sprer korrupsjon. «Korrupsjon» er dermed et fremmedelement som truer samfunnets orden. Denne dynamikken fantes allerede i Romerriket og finnes like mye i dagens USA, hvor russiske og andre kleptokrater som liker å gjemme sine luksusaktiva i vestlige jurisdiksjoner, blir sett på som særdeles truende for både «finansmarkedenes integritet» og selve den demokratiske, liberale orden. Det er verdt å merke seg at i en globalisert verden, med et finanssystem som nettopp karakteriseres ved kapitalens grenseløse mobilitet, insisterer vestlige aktører på å lokalisere korrupsjon til bestemte land. Transparency Internationals mye siterte «Korrupsjonsperspektivindeks», som rangerer nettopp stater etter hvor korruperte de er (ifølge et lite antall forretningsfolk og eksperter, som utgjør hovedkilden til undersøkelsene – derav navnet «perspektivindeks»), er i seg selv et godt eksempel på dette.⁵³ En inndeling etter (vestlige hegemoniske kriterier om) korrupsjon er et diskursivt maktgrep som bygger opp under et bilde der det alltid er den Andre som er korrupt – den bakstreverske, udannede og usiviliserte. Disse kriteriene finner man i styrende definisjoner av «godt styresett»,⁵⁴ hvor det formelle og prosessuelle fremheves over det substansielle, i krav om «transparente prosesser»⁵⁵ og i implementering av det som

kritisk omtales som «revisjonsmentalitet».⁵⁶ Det siste dreier seg i bunn og grunn om implementering av nyliberale økonomiske reformer som skal tilrettelegge for transnasjonal økonomisk flyt (som igjen pålegges som ufravikelige betingelser for lån fra Verdensbanken). Antropologisk kritikk har gang på gang utfordret dette bildet av korrupsjon i «Den tredje verden», men er selv marginalisert, ⁵⁷ i likhet med alle som kritiserer finanskapitalismens systemiske korrupsjon.⁵⁸ I dette hegemoniske, nykolonialistiske perspektivet oppfattes korrupsjon i Den tredje verden og tidligere kommuniststater som regel som noe som kommer innenfra – det er noe kulturelt og endemisk som ikke har noe å gjøre med strukturelle årsaker. Men hvis eksempelvis korrupsjon dukker opp i Vesten, så lokaliseres årsaken som regel i et avsenderland eller hos et par individuelle «råtne epler», gjerne ansatte, som blir til «interne trusler»⁵⁹ – de forurenser og undergraver altså markedenes iboende (og svært mystiske og nesten aldri definerte) «integritet».⁶⁰ Antipolitikkens oppgaven er i så måte å beskytte, med alle tenkelige midler, (forestillingen om) markedenes iboende integritet mot eksterne så vel som interne (gjerning individualiserte) trusler.

Med sin fullskalainvasjon av Ukraina 24. februar 2022 og påfølgende brutale krigføring, inkludert angrep mot sivile og sivil infrastruktur så vel som andre krigsforbrytelser, gjenvant Russland på mange måter Sovjetunionens plass som Vestens fiende og definerende Andre. Lidelsene som den ukrainske befolkningen utsettes for, og de store globale økonomiske problemene som krigen skaper eller forverrer, var det nok ingen (med mulig unntak av kyniske elementer innen det militær-industrielle kompleks)⁶¹ som ønsket seg, verken direkte eller indirekte, men på perverst vis er Russlands meningsløse brutalitet en gavepakke til antikorrupsjonsdiskursen. Med en slik folkerettsstridig og rent ut grusom krig har *korrupsjon* definitivt tatt kommunismens tidligere plass som den største systemiske trusselen mot det liberale demokratiet siden korrupsjon i dette perspektivet er uløselig forbundet med autokrati. For eksempel hevder den tidligere franske Europa-ministeren Nathalie Loiseau og den amerikanske kongressmannen Peter Meijer i en kronikk i *Foreign Policy* at «russisk korrupsjon er en akutt sikkerhetstrussel», og de foreslår en rekke tiltak for å «forsvare den demokratiske verden mot Kreml og andre autoritære regimer som er avhengige av å bruke korrupsjon som våpen i sin utenrikspolitikk».⁶²

Det moralistiske teknokratiet overtar: antipolitikkens triumf

Denne moralske fordømmelsen og sikkerhetiseringen av korrupsjon krever spesiell oppmerksomhet. Putin-regimets sikkerhetisering av åndelig-moralske verdier som den sosiale orden angivelig er bygd på,⁶³ blir med god grunn ofte møtt med latterliggjøring. Men Vesten har også sikkerhetisert «sine» moralske verdier. Siden 1990-tallet har antikorrupsjonsdiskursen, som i utgangspunktet var en økonomisk diskurs instrumentalisert til å spre nyliberal økonomisk politikk og «godt styresett» i utviklingsland,⁶⁴ i økende grad blitt *moralisert* og preget av postpolitiske diskusjoner rundt «global etikk» og integritet.⁶⁵ Disse har så blitt omsatt i etiske retningslinjer i angivelig apolitisk teknobyråkratisk regulering så vel som overvåkingssystemer.⁶⁶ Parallelt med dette har vi sett en eksplosjon av korrupsjonsskandaler og avsløringer der luksus og retorikk om korrupsjon som «kreftsvulst», «virus» eller «ondskap»⁶⁷ brukes som et politisk og ofte også populistisk verktøy både på høyre- og venstresiden til å mobilisere *mot* de som blir utpekt som korrupte, og som må elimineres slik at det politiske legemet på mirakuløst vis kan gjenvinne sin helse og moralske integritet.⁶⁸ Disse korrupsjonsskandalene ville ikke vært skandaler uten avsløringer av overdådig luksus, luksus som både stammer fra og motiverer forbrytelser (som regel mot fellesskapets ressurser).

Antikorrupsjonsprosjektet er bygd på et negativt prinsipp. Det er en «antipolitikk» i dobbelt forstand⁶⁹ idet den norske termen omfatter to engelske; både *anti-policy* og *anti-politics*. Det første dreier seg om å være mot noe alle er mot – for alle kan enes om å være *mot* korrupsjon. Hva man i praksis er *for*, varierer derimot i veldig stor grad. Til tross for sine ekstremt negative konnotasjoner er korrupsjon et så vagt begrep at mange analyser og rapporter rett og slett gir opp å definere det og enten implisitt eller eksplisitt bruker «elefanttesten», også kjent som «pornografitesten» (altså at det er vanskelig å definere, men man kjenner det igjen når man ser det).⁷⁰ Dermed kan det brukes om nærmest alt og ingenting – korrupsjon blir en flytende signifikant. Albania, som på 2000-tallet var et av verdens mest korrupte land ifølge Transparency International, fikk samtidig skryt for sine «fremragende» antikorrupsjonstiltak. Her har både venstre- og høyresiden brukt antikorrupsjon som argument, bare med diametralt motsatt fortegn, både hva angår årsaker og mottiltak.⁷¹

På et fremskredent stadium i denne «sykdommen» slutter man helt å spørre hva vi egentlig er for når vi omfavner antikorrupsjon.⁷² Og det er her vi er nå. «Korrupsjon» har i dag blitt en *tom* signifikant, og vi er inne i den *antipolitiske* fasen i ordets andre og enda mer urovekkende betydning, som innebærer en fiendtlighet, eller – kanskje verre – fullstendig likegyldighet til politikk som sådan, selv om de angivelig tekniske, apolitiske og moralske forbedringstiltakene har grunnleggende politiske konsekvenser. Det har ikke alltid vært slik: Tidlig på 1970-tallet prøvde G77-gruppen av utviklingsland å begrense multinasjonale selskapers innblanding i deres innenrikspolitikk, noe G77-lederne definerte som korrupsjon. Kampanjen ble ledet av Chiles president Salvador Allende, som det amerikanske telekommunikasjons-selskapet ITT hadde tilbudt CIA et seksifret dollarbeløp for å forhindre at stilte til valg.⁷³ G77 vant ikke fram – den seirende forståelsen av korrupsjon internasjonalt ble grunnleggende nyliberal, altså er det politikernes «innblanding» i internasjonale selskapers gjøren og laden som nå regnes som korrupsjon, ikke det omvendte. Allendes endelikt og Chiles påfølgende historie er velkjent: Den folkevalgte presidenten ble styrtet og døde under general Pinochets CIA-støttede kupp,⁷⁴ hvorpå diktatoren til amerikansk applaus innførte nyliberale «reformer» som sikret de multinasjonale selskapers «rettigheter». Globalt anses store selskaper nå som *allierte* i kampen mot korrupsjon, som ifølge den hegemoniske oppfatningen har sitt utspring i offentlig sektor, ikke i forretningslivet.

Selve antikorrupsjonsdiskursen har over de siste 30 årene utviklet seg i en stadig mer *moraliserende* retning. Tilsynelatende paradoksalt går dette hånd i hånd med teknokratisering, som er en form for depolitisering, hvis fremskredne form er den antipolitiske fasen. Fram til 1990-tallet var korrupsjon tidvis oppfattet som et nødvendig onde, eller kanskje ikke et onde i det hele tatt, men et kulturelt spesifikt fenomen som måtte studeres i sin lokale kontekst. Transparency International (grunnlagt 1993) og dens Korrupsjonsperspektivindeks, som til tross for sin dubiose metode (intervjuer av vestlige forretningsfolk og eksperter og påfølgende kvantifisering) nå anses som gullstandarden hva angår vurdering av forekomsten av korrupsjon verden over, dekontekstualiserte korrupsjon fullstendig ved å sette en poengscore for hvert land. Denne høyst tvilsomme kvantifiseringen la grunnlaget for tallrike økonomiske

analyser som igjen banet veien for depolitiserte, tekniske løsninger som skulle forbedre rankingen.⁷⁵ Med kommunismens fall og den påfølgende proklameringsen av «historiens slutt»⁷⁶ var venstresiden delegitimert i en slik grad at man kan argumentere for at det ikke er historien som sluttet, men politikken. Tomrommet etter politikken har raskt blitt fylt av moral(isering). For hvem kan vel være mot tekniske, «vitenskapelig funderte» forbedringer? Her er det viktig å ikke trå feil: Politiske interessenemotsetninger (også utover overfladisk identitetspolitikk) har ikke forsvunnet, og angivelig apolitiske og tekniske tiltak har uansett store politiske konsekvenser, men det har blitt nærmest umulig å argumentere politisk mot det standardiserte nyliberal-tekniske «optimaliseringsprosjektet». Protester som har sitt opprinnelige opphav i misnøye med relativ fattigdom og sosial ulikhet – altså konsekvenser av den nyliberale og oligopolistiske kapitalismen – tar eksempelvis nå som regel form av antikorrupsjonsprotester.⁷⁷

Fordømmelse av luksus – særlig av «luksus i feil hender»⁷⁸ – brukes derfor aktivt i diverse politiske kampanjer. Det sannsynligvis mest rendyrkede tilfellet av denne retorikken finner vi hos den nå fengslede russiske opposisjonspolitikeren Aleksej Navalnyj, som har blitt verdensberømt for sine detaljerte avsløringer av det luksuriøse livet til Putins krets og den russiske eliten for øvrig, og som bruker disse som effektive virkemidler i sin politiske kampanje.⁷⁹ Navalnyjs varemerke er nettopp kombinasjonen av nitid dokumentasjon og slående visuell framstilling. I hans YouTube-univers signaliserer overdådig, vulgær luksus nettopp korrupsjon. Men som liberalist er Navalnyj ikke motstander av luksus som sådan såfremt den er ervervet i tråd med markedsøkonomiske prinsipper og aller helst som resultat av teknologisk innovasjon – gullstandarden innehas av blant andre Steve Jobs, Mark Zuckerberg og Pavel Durov. Luksusen må dermed gjennomgå en omvendt renselsesprosess, en tilskitning, altså støttes opp med beviser og indiser på korrupsjon, som regel i form av dokumentasjon på juridisk tvilsomme overdragelser og eierskapsforhold samt annen informasjon som ofte er tilgjengelig i åpne kilder. Faksimile av originale dokumenter kryssklippes med bilder og videosnutter av luksusgarderober, -klokker, -smykker og -biler, og ikke å forglemme superyachter og ekstravagante palasser. Den lett bente og underholdende formen til tross følger Navalnyj et grunnleggende moralistisk narrativ. Selv

om han er utdannet jurist og ofte ellers gjør bruk av juridiske argumenter og mulighetene som ligger i rettssystemet (uavhengig av at regimet bruker det samme rettssystemet for å ødelegge ham), er det den *moraliske* og ikke den juridiske siden som fremheves i avsløringsvideoene. Luksus man har tilegnet seg utenfor eller på siden av et utopisk-ideelt markedsøkonomisk system, er i dette perspektivet illegitimt, umoralsk og skitten, og den fordømmes. Den russiske elitens messing om å beskytte «tradisjonelle verdier»⁸⁰ blir i Navalnyjs retorikk brukt som eksempel på dobbeltmoral. Det er de «råtne på toppen», kleptokratene, individene som lever i obskøn og ufortjent luksus, som får skylden for alt som er galt i Russland. Skatteparadisene, advokatfirmaene samt vestlige markeder som i tre tiår villig har åpnet sin favn for russisk kapital, og uten hvilke en slik astronomisk korrupsjon ville være umulig, framstår derimot som naivt uskyldrene.

Urenhet og smutthull

Under den kalde krigen representerte den kommunistiske Sovjetunionen negasjonen av Vesten og fungerte som Vestens antikapitalistiske Andre. Etter Sovjetunionens fall har *korrupsjon* over tid etablert seg som et sentralt *ideologisk* begrep som på liknende vis gjør det mulig å trekke grenser mellom Vesten og de Andre. De Andre (fra Russland som den paradigmatisk Andre til utviklingsland i Den tredje verden) er ofte sett på som *systemisk* korrupte. I den grad Vesten har egne problemer, er det i form av juridiske *smutthull* eller korrupte *individer* i en ellers «ren» og vel-fungerende styringsmaskin. Det er den vestlige liberale styringsmodellen som i praksis blir ansett som «ikke-korrupt» og fungerer som ideal. Det sies gjerne at det som tiltrekker korrupte kleptokrater til Vesten, er det «rene» systemets rettssikkerhetsgarantier kombinert med smutthull. Denne smutthullretorikken ser ikke ut til å være truet av at mange slike hull har vokst seg meget store – hele byer og jurisdiksjoner er bygd på nettopp det å være smutthull, fra London(-grad)⁸¹ til «Lille Moskva» i Florida,⁸² for å ikke nevne alle skatteparadisene, deriblant Joe Bidens hjemstat Delaware, kjent som «Delaware-smutthullet».⁸³ Det er ingen tvil om at oligarker, kleptokrater og mange andre tiltrekkes av det å kunne utnytte det «rene» (men sveitserost-liknende) systemet til å stue vekk sine formuer i luksusaktiva i Vesten

og samtidig hvitvaske både penger og omdømme. Derfor snakker man gjerne om at man må *lukke* disse regulatoriske og juridiske «smutthullene», for det er disse hullene som hevdes å undergrave demokratiet.

Forslag om å lukke smutthull går hånd i hånd med forslag om å øke «transparens» eller «åpenhet» (i praksis rapporterings- og offentliggjøringskrav). For å vende tilbake til Biden-Harris' antikorrupsjonsstrategi kan vi lese i pressemeldingen at:

Biden-Harris-administrasjonen går inn for å behandle korrupsjon som en prioritert oppgave for økonomisk og nasjonal sikkerhet og har forpliktet seg til å lede internasjonale bestrebelser på å bringe transparens til det globale finanssystemet og lukke smutthull som undergraver demokratiet.⁸⁴

Med andre ord, man trenger mer (sol)lys, i tråd med det ofte siterte mantraet til dommeren Louis Brandeis fra 1914: «*Sollys sies å være det beste desinfiserende middelet; elektrisk lys er den mest effektive politimannen*».⁸⁵ Fra Transparency International via FNs konvensjon mot korrupsjon til nasjonale lover og privat selvregulering – prinsipper om åpenhet og «hulltetting» er styrende og selve essensen i «godt styret». (Samtidig må det sies at man ikke ønsker å lukke disse smutthullene helt for sine egne og «rene» med «legitime behov». Hullene skal lukkes først og fremst for de som blir utpekt som de korrupte og urene Andre, som for eksempel de sanksjonerte oligarkene.) Mary Douglas' klassiske studie *Purity and Danger* (den norske tittelen *Rent og urent* er ikke helt dekkende) kan belyse denne dynamikken.⁸⁶ Renhet og urenhet er kategorier som står sentralt i styringsdiskurser, administrasjon, (selv)regulering og lovgivning⁸⁷ sammen med begreper som «transparens» og «integritet». Implisitt i disse beslektede begrepene ligger det en forestilling om *eliminering* av det urene og forurensende, noe som kan sies å være primært og styrende for hele styringslogikken. Det som står på spill, er intet mindre enn sosial orden; luksusaktiva i feil (altså korrupte, altså urene) hender, og som finner veien til vestlige markeder, er nettopp et eksempel på «*matter out of place*» som må elimineres, ellers risikerer vårt system å bli forurensset av de Andres korrupsjon, noe som i sin tur leder til forfall eller til og med sammenbrudd.

Etterlevelseskompleksets frenetiske renhetsregulering

Et slikt forfall kan sammenliknes med frafall fra en idealtilstand eller degenerasjon etter en (mytologisk) gullalder slik vi kjenner den fra eksempelvis den gresk-romerske antikken og norrøn mytologi.⁸⁸ En eksplosjon i luksusforbruk er i denne sammenhengen et sikkert tegn på at sivilisasjonen har blitt degenerert og at undergangen nærmer seg. Korrupsjon som sprang fra elitens hengivelse til livet i luksus har fått skylden for flere imperiers fall. Idéhistorien er rik på eksempler på slike forestillinger, men vi kan trekke fram Ibn Khaldun (1332–1406), en forløper for moderne sosiologi. Ibn Khaldun koblet luksus og dekadanse til samfunns-kollaps i sin innflytelsesrike sykliske teori om fremvekst og fall av imperier og suverene makter, som han anvendte for å forstå hvordan de islamske samfunnene i Nord-Afrika og Spania gikk i oppløsning: «Jo større luksus de nyter og jo lettere liv de lever, jo nærmere utryddelse er de».⁸⁹ Det urbane samfunnet som er preget av overdådig luksus, gapende ulikhet, korrupsjon, urettferdighet, tvangsarbeid og forbrytelser, er sivilisasjonens siste stadium,⁹⁰ som også er det «siste stadiet av ondskap»,⁹¹ hvor sivilisasjonen begynner å «råtne»: «mennesker er nå viet til løgn, gambling, juks, svindel, tyveri, mened og åger.»⁹²

Det er således ingen overraskelse at overdådig luksusforbruk møtes med moralsk fordømmelse og på frenetisk vis søkes regulert. Der man med tidligere tiders sykliske historieforståelse kunne finne trøst i at en ny storhetstid ville komme, gjør modernitetens lineære historiesyn trusselen om forfall mer skremmende. Det nye med dagens viltvoksende reguleringsparadigme, der sanksjoner og etterlevelse er viktige elementer, er dessuten at dette «bare» er en ny overbygning på den nyliberale og mytologisk meritokratiske grunnmuren som har hatt hegemoniet de siste tre tiårene. De første nyliberalistene framhevet det de hevdet var kapitalismens moralske fortrinn. Enkelt sagt var markedet moralsk, mens staten var umoralsk. Handel var foredlende, politikk fordervende.⁹³ Dersom alle jaktet på velstand (vel å merke innenfor markedet og på lovlig vis), ville alle få det bedre. Luksusjaget blir i så måte nærmest et moralsk imperativ – for alle, per definisjon. Men med Bretton Woods-systemets sammenbrudd, globaliseringen, finansialiseringen av økonomien og ikke minst dereguleringen av tidligere statsdirigerte nasjonale økonomier så vel som de globale markedene etter

kommunismens fall, kort sagt den nyliberale kapitalismens seiersgang, har en slik naiv forestilling om luksusens moralske verdi blitt utfordret av miljøproblemer, fortsatt utbytting, kriminalitet og enorm sosial ulikhet – innad i det globale nord så vel som mellom nord og sør.

Takket være depolitiseringens vaksine er de grunnleggende prinsippene ved vår verdensorden immune mot kritikk. Luksus som sådan kan ikke løftes som et problem. Det oppstår dermed et diskursivt behov for å skille mellom kriminell, korrupt, umoralsk og skitten luksus på den ene siden og legitim, moralsk og «ren» luksus på den andre. De negative sidene ved luksus og vårt usunne forhold til forbruk projiseres over på den Andre. Luksusforbruk i Vesten anses i det store og hele som uproblematisk på systemnivå. Det er også derfor man kan dyrke visjoner om «etisk luksus» og «bærekraftig» luksusforbruk.⁹⁴ Når vår forbrukskultur utsettes for kritikk, er det forbausende ofte middel- og arbeiderklassen som klandres, for eksempel at de kaster for mye mat, bruker for mye strøm eller kjører fossilbil.⁹⁵ Når luksusforbruk angripes, rettes skytset først og fremst mot de Andre – for eksempel migranter eller kleptokrater på ferie eller juridiksjonsshopping – eller de «interne Andre», altså «råtne epler», kriminelle individer eller nettverk, hvis jag etter luksusforbruk og status gjør at de begår forbrytelser. Luksus og korrupsjon, særlig når disse opptrer samtidig, utfordrer på grunnleggende vis sentrale forestillinger om suverenitet og den liberale ordenen. Det er nettopp derfor de må holdes under kontroll: enten ved å forfølge «illegitim» luksus, eller ved å dyrke narrativer om «etisk», «bærekraftig» og «god» luksus i tråd med forestillinger om «etisk» kapitalisme.⁹⁶ Det er ikke tilfeldig at luksusmarkedet er tett knyttet på filantropi – man begynner til og med å snakke om «filantropisk luksus».⁹⁷

Alt dette er avhengig av at «uren» luksus søkes eliminert. Sanksjonsregimene vi omtalte over er eklatante eksempler. Men hva betyr dette i praksis? Det er verdt å merke seg at selv om det er de Andre som er på sanksjonslistene, så er det borgere, bedrifter og organisasjoner i de vestlige juridiksjonene som utsteder sanksjoner, som plikter å etterleve disse. Det vil også si at det er de – altså vi – som blir straffet hvis vi handler med eller tilrettelegger for de sanksjonerte. Begge deler er definert som brudd på sanksjonene. Det er bedrifter, organisasjoner og hver enkelt som er pålagt å utføre «due diligence», kundesjekk og annet,

for å forsikre seg om at de etterlever sanksjonsreglene. Etterlevelsindustriens⁹⁸ maskineri settes i gang, med tusener av etterretningsoffiserer i miniatyr som gransker klienter, kunder og andre opp mot sanksjonslister og graver i obskure selskapsstrukturer, ofte forgjeves, da de gjerne er registrert i diverse skatteparadis. De prøver å lukke sine interne systemer og stenge tjenester for sanksjonerte, korruperte og korrumperende elementer.

Industrien er verdt flere milliarder dollar – den har blitt en veritabel leviatan som frårter i og vokser i takt med stadig nye reguleringer, fra antihvitvask og antikorrupsjon til sanksjonsregler. Etterlevelsindustrien blir dels tildelt, dels tilriver den seg, oppdraget med å rense systemet for «korruperte elementer» og «mistenkelige» individer, eller i det minste «håndtere risikoen» knyttet til å samhandle med disse. Til dette bruker man teknobyråkratiske systemer, datadrevne programmer, kunstig intelligens og etterforsknings- og etterretningseksperter, hvis eneste oppgave er å anvende ugjennomtrengelige kriterier til å kategorisere verden og dele mennesker inn i rigide stender som «lav risiko», «middels» og «høy risiko». Dette er en form for rensing gjennom kategorisering og gjør at det vokser fram en global teknobyråkratisk og algoritmisk⁹⁹ styringsarkitektur som påberoper seg nøytralitet og universalitet i kraft av å være tuftet på datadrevet ekspertkunnskap, kondensert i begreper som «beste praksis» eller «universell standard». Det er nettopp denne moraliserende oppfatningen av korrupsjon som nå blir sikkerhetisert i en global maktkamp om verdier, moral, økonomi og styringsformer.

Den kriminelle luksusens utfordring

I den liberale, teknokratiske orden er luksus som sådan i utgangspunktet redusert til en vare blant andre på markedet. Selv om luksusvarer er dyrere og sjeldnere enn andre, er det innen vår samfunnsorden ikke noe kvalitativt annerledes ved luksusvarer sammenliknet med andre varer. Alle som har råd, kan i prinsippet kjøpe seg luksus. Ikke desto mindre er det flere aspekter ved luksus, spesielt kriminell luksus, som gjør at den utfordrer våre forestillinger om samfunnets orden. Luksus bærer med seg en gjenværende aura av aristokratisk suverenitet. Det dreier seg ikke bare om å vise at man har vært flink til å tjene penger, men også om en demonstrativ form for selv-elevasjon over den gemene hop. Det

er ikke tilfeldig at flere i den russiske politiske eliten bor i palasser som ikke bare er enorme, men også utmerker seg ved sin «royale» arkitektur som står i grell kontrast til hvordan de fleste vestlige superrike bygger og innreder sine hjem. Selvfølgelig er dette til dels et spørsmål om en bestemt (post)sovjetisk generasjons og bestemte individers personlige smak, og kan med rette kritiseres som utslag av et oppblåst selvbilde, noe som er et viktig element i for eksempel Navalnyjs videoer. I India finner vi liknende dyrking av neo-aristokratisk luksus blant de (ultra)rike, som liker å stilisere seg som de nye maharajaene.¹⁰⁰ Men dette forteller også noe mer fundamentalt: Luksus har gjennom århundrene vært brukt til å framholde suverenitet,¹⁰¹ som i sin tur er uløselig knyttet til *transgresjon* generelt.

Suverenitet innebærer handlefrihet og frihet fra dominans. I den tradisjonelle forståelsen (inntil 1990-tallet) av *statlig* suverenitet i internasjonale relasjoner var prinsippet om ikke-innblanding i interne anliggender avgjørende. Etter kommunismens fall og Sovjetunionens sammenbrudd kom denne forståelsen under angrep, blant annet som følge av at USA stod igjen som den eneste supermakten, og ikke minst fordi et slikt ikke-innblandingsprinsipp viste seg å gi diktatorer frihet til å utføre folkemord og andre grusomheter mot sine egne undersåtter. Dette utløste en kompleks prosess som resulterte i en betydelig svekkelse av stateres suverenitet.¹⁰² Statsoverhoder kunne straffefølges, og suverenitet ble gjort avhengig av deres oppførsel på hjemmebane, altså om staten beskyttet befolkningens menneskerettigheter og til og med oppfylte kriterier for «godt styresett».¹⁰³ Hvis så ikke skjedde, hadde det internasjonale samfunnet en «plikt til å beskytte», noe som ble forankret i FN i 2005.¹⁰⁴ Parallelt og siden har betingelsene bredt om seg og invadert område etter område, langt utover det å forhindre alvorlige overgrep. En stat kan i teorien nekte å oppfylle vrømmelen av betingelser, som nå også inkluderer detaljerte forskrifter om økonomisk politikk og etterlevelse av diverse ekstremt spesifikke standarder, men vil da bli nødt til å vinke farvel til sårt tiltrengte lån og investeringer.¹⁰⁵ Etterlevelseregimer generelt, og sanksjoner og regulering av luksusforbruk spesielt, kan ses som en forlengelse av denne styringslogikken. Nå vil de fleste være enige i at det er helt greit at et statsoverhode ikke får lov til ustraffet å begå folkemord, selv om det skjer innenfor statens grenser. Samtidig er det lett å forstå at betingelser, standarder, regler samt innflokke etiske retningslinjer og rutiner

for all virksomhet oppfattes som kolonialistisk, dobbelt-moralsk, nedlatende, kvelende og infantiliserende, både på stater og individer.

Filosofen Jacques Derrida har observert hvordan suverenitet som sådan har blitt diskreditert da det er direkte assosiert med maktmisbruk og kjeltringstater.¹⁰⁶ Russland, som er tilhenger av en tradisjonell, til og med reaksjonær forståelse av suverenitet, har tidligere, om enn på selektivt vis, i sin tilnærming til land i Den tredje verden (de tradisjonelle ofrene for den vestlig definerte «betingede suvereniteten») dyrket sin egen rolle som overskrideren, til og med kjeltringstater, som ikke bryr seg om de angivelig undertrykkende normene om «godt styresett».¹⁰⁷ Putin, som i likhet med mange innenfor det russiske regimet er besatt av suverenitet¹⁰⁸ og livredd for utenlandsk innblanding, har selv brukt kriminell sjargong offentlig, nettopp for å markere suverenitet.¹⁰⁹ Det er ikke tilfeldig at han i sin tale ved annekasjonen av fire ukrainske regioner 30. september 2022 brukte mye tid på å kritisere vestlig kolonialisme og således fri til land i Den tredje verden.¹¹⁰ Med krigen i Ukraina kan det argumenteres for at Russland har tatt skrittet fullt ut og uten forbehold entret kjeltringstatenes rekke.¹¹¹ Der kjeltringvirksomheten tidligere var plausibelt benektbar fordi den var geografisk begrenset og outsourcet til private aktører som den beryktede Jevgenij Prigozjin, som før krigen holdt en relativt lav profil, er den nå langt mer synlig. Den stereotypisk forbryterske forretningsmannen, med ni års fartstid i fengsel for vold og ran og en fysiognomi som ville fått Lombroso til å nikke anerkjennende,¹¹² *avetterer* til og med for sin kjeltringvirksomhet, for eksempel i videoer der han personlig forsøker å rekruttere straffanger til krigstjeneste.¹¹³

Suverenitet på visse betingelser, for ikke å snakke om betingelser knyttet til nytte og rasjonalitet – slik den hegemoniske forståelsen kan beskrives – er en selvmotsigelse. Med en gang suverenitet begrenses, er det ikke lenger snakk om suverenitet i egentlig forstand. George Bataille ser på suverenitet som «et aspekt som står i motsetning til det servile og føyelige».¹¹⁴ For ham dreier suverenitet seg om overskridelse av snusfornuftige kalkuleringer om å lide i dag for å få en belønning i morgen, om overskridelse av husholdningsøkonomiens besettelse av hva som er nødvendig og unødvendig eller nyttig og unyttig.¹¹⁵ Man opplever suverenitet nettopp gjennom uproduktivt

forbruk som ellers ville bli sett på som meningsløs sløsing, unyttig og gjerne farlig: Dette omfatter alt fra «luksus, sørgeseremonier, krig,¹¹⁶ religionsutøvelse, overdådige monumenter, leker og spill, teater, kunst og perverse (ikke-genitale) seksualitetsformer.»¹¹⁷ Her kommer kriminell eller korrump luksus inn som en sterk suverenitetsmarkering, hvis maktestetikk har en egen tiltrekningskraft.¹¹⁸ På den ene siden kan man si at en slik søken etter og manifestasjoner av suverenitet og kriminell, korrump luksus står i diametral motsetning til det teknokratisk-moralistiske reguleringsparadigmet – det er nettopp dette som søkes bekjempet siden det oppfattes som en trussel mot samfunnets grunnvoller. Men i et bredere perspektiv er det ikke så enkelt. En transgresjon forutsetter at det finnes noe å overskride, og den ultimate transgresjon er å sette til side den juridiske og normative orden som sådan. Carl Schmitts klassiske definisjon av den suverene som «den som bestemmer over [innføringen av] unntakstilstand»,¹¹⁹ understreker dette. Selv om innføring av unntakstilstand er knyttet til en ekstrem trussel, ligger det en enorm definisjonsmakt hos den suverene, som på samme tid er innenfor og utenfor loven.¹²⁰ Overskridelsene bekrefter normen ved å bryte den samtidig som de følger egne regler.¹²¹ Bataille selv var opptatt av suverene *øyeblikk*, som kan sies å bidra til å opprettholde orden ved å overskride dens normer.¹²² I så måte fungerer den tegneseriaktige korrupte og luksusbesatte oligarken som en bærebjelke i vår ideelle samfunnsorden – i kraft av å være dens negasjon.

Konklusjon

Putins beslutning om å invadere Russlands slaviske broderland er ofte sett på som en katastrofal feilvurdering. Han overvurderte fullstendig Russlands popularitet i den ukrainske befolkningen, han undervurderte ukrainske militære kapabiliteter og overvurderte de russiske, men kanskje først og fremst: Han undervurderte det vestlige samholdet. Putin hadde sine grunner til det, blant annet svake vestlige reaksjoner ved en lang rekke tidligere anledninger, ikke minst ved annekasjonen av Krim. Uavhengig av Russland har det også vært tegn til splittelse, uenighet og motstridende interesser innad i Vesten, ikke minst mellom USA og Europa, men også mellom europeiske land. Den russiske fullskalinvasjonen av Ukraina og krigens barbari har endret dette.

Det vestlige samholdet og viljen til å betale «prisen det koster» har foreløpig vist seg formidable. Men hva er «det» i denne sammenhengen? Hva er det vi rent konkret støtter Ukraina i kampen mot? Det korte og overfladiske svaret er at Ukraina kjemper for *våre verdier*. For eksempel begrunnet Europaparlamentets president tildelingen av Sakharov-prisen for ytringsfrihet i 2022 til det ukrainske folket med at «[...] de kjemper for å forsvare verdiene vi alle tror på: frihet, demokrati, rettsstaten».¹²³ Ukrainerne minner oss om hvem vi selv skulle ønske å være – de fungerer som vårt ego-ideal (*Ich-Ideal*) – vårt ubesudlede, tidligere jeg, akkurat slik kommunismens fall i Øst- og Sentral-Europa ble en vitamininnsprøytning for demokratiet tre tiår tidligere.¹²⁴ I så måte berører krigen i Ukraina noe mye mer grunnleggende enn «bare» geopolitisk innflytelse. Den har blitt noe i retning av et eksistensielt anliggende for vår samfunnsorden. Her ligger trolig en del av forklaringen på hvorfor det vestlige samholdet ble så sterkt.

Men der det liberale demokratiet har vist seg avhengig av en positiv «pol», drives den regulatoriske oligopolistiske kapitalismen først og fremst av bildet av den forbryterske og urene Andre. Antiluksussanksjoner og antikorrupsjonsregulering er riktignok rettet mot de ultimate forbryterne – de korrupte som har robbet sitt eget land, invadert nabolandet og dessuten truer med å undergrave fundamentet for vår samfunnsform. Samtidig forteller sanksjoner og regulering – vår tids luksuslovgivning – mer om oss selv enn om den Andre. Tro mot sin natur har kapitalismen – stilt overfor miljøproblemer, sosial uro, oppløsning og enorm ulikhet, altså grunnleggende utfordringer av dens egne prinsipper – reagert ved å generere et eget marked for å løse problemene markedslogikken selv har skapt. Dette markedet bidrar i sin tur til sin egen oppholdelse i en *thanatos*-aktig logikk som i seg selv er en av kapitalismens fundamentale drivkrefter.¹²⁵ Det kommer stadig nye reguleringer, stadig nye etiske retningslinjer, stadig nye smutthull som må tettes. Dette er en tilsynelatende evig, lukket syklus som i harmoni med sin indre logikk hele tiden produserer mer av det som ikke virker. Så snart ett smutthull er tettet, «oppdager» man et annet smutthull, men aldri systemiske mangler. Så lenge det finnes korrupte rikfolk på jakt etter luksus – og de vil finnes, så lenge den internasjonale orden og det internasjonale finanssystemet ikke endres på fundamentalt vis – vil det alltid være nye «smutthull» og følgelig alltid nye

potensielle reguleringer, som gir etterlevelsindustrien nye muligheter til å tjene penger. Satt på spissen er det derfor den korrupte oligarkens glorete gigayacht som holder det teknokratiske-moralistiske paradigmet flytende.

*

Denne artikkelen ble skrevet med støtte fra Norges Forskningsråd under FRIPRO Unge Talenter, prosjekt *LUXCORE: Luxury, Corruption and Global Ethics: Towards a Critical Cultural Theory of the Moral Economy of Fraud*, nummer 313004.

*Arbeidsforskningsinstituttet (AFI),
OsloMet – storbyuniversitetet
tereza.kuldova@oslomet.no
Institutt for forsvarsstudier, Forsvarets høyskole
jaostbo@mil.no*

VITENSKAPELIG; FAGFELLEVDERT ARTIKKEL

Noter

- 1 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/03/02/remarks-by-president-biden-in-state-of-the-union-address/>
- 2 <https://www.justice.gov/opa/pr/russian-elites-proxies-and-oligarchs-task-force-ministerial-joint-statement>
- 3 Talen kan leses her: <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/04/28/remarks-by-president-biden-on-the-request-to-congress-for-additional-funding-to-support-ukraine/>
- 4 Transparency International har laget en forenklet liste over sanksjoner mot eksport av luksusvarer som sammenlikner USA og EUs regulering: https://transparency.eu/wp-content/uploads/2022/06/Luxury_Goods_Sanctions_US__EU_Table.pdf
- 5 https://finance.ec.europa.eu/system/files/2022-08/faqs-sanctions-russia-luxury-goods_en.pdf
- 6 § 17f. *Forbud mot eksport av luksusvarer som oppført i vedlegg XVIII av Forskrift om restriktive tiltak vedrørende handlinger som undergraver eller truer Ukrainas territoriale integritet, suverenitet, uavhengighet og stabilitet.* https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-08-15-1076/KAPITTEL_5#%C2%A717f
- 7 <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0839>
- 8 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/03/03/fact-sheet-the-united-states-continues-to-target-russian-oligarchs-enabling-putins-war-of-choice/>
- 9 <https://www.forbes.com/sites/giacomotognini/2022/04/04/spanish-police-and-fbi-seize-viktor-vekselbergs-superyacht-tango-in-mallorca/>
- 10 <https://www.justice.gov/opa/pr/300-million-yacht-sanctioned-russian-oligarch-suleiman-kerimov-seized-fiji-request-united>
- 11 <https://www.washingtonpost.com/washington-post-live/2022/04/08/transcript-targeting-oligarchs-with-andrew-adams/>
- 12 <https://www.thedailybeast.com/seized-russian-yachts-may-soon-be-on-the-auction-block>
- 13 Andrei Yakovlev, «Composition of the Ruling Elite, Incentives for Productive Usage of Rents, and Prospects for Russia's Limited Access Order» *Post-Soviet Affairs* 37, no. 5 (2021); Stanislav Markus, «The Atlas That Has Not Shrugged: Why Russia's Oligarchs Are an Unlikely Force for Change», *Daedalus* 2017, no. Spring (2017).
- 14 Karen Dawisha, *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?* (Simon and Schuster, 2015).
- 15 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2022/03/03/press-briefing-by-press-secretary-jen-psaki-march-3rd-2022/>
- 16 Se også <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/press-briefings/2022/05/05/press-briefing-by-press-secretary-jen-psaki-may-5-2022/> og <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/speeches-remarks/2022/04/06/remarks-by-president-biden-at-north-americas-building-trades-unions-legislative-conference/>
- 17 <https://www.sueddeutsche.de/politik/usmanow-sanktionen-dilbar-kunstschaetze-1.5688762?reduced=true>
- 18 <http://www.yachtartmanagement.com/img/pandora.pdf>
- 19 <https://www.artworkarchive.com/blog/floating-art-collections-ultimate-luxury-on-superyachts>
- 20 Emma Spence, «Performing Wealth and Status: Observing Super-Yachts and the Super-Rich in Monaco», in *Handbook on Wealth and the Super-Rich*, ed. Iain Hay and Jonathan V. Beaverstock (Edward Elgar Publishing, 2016).
- 21 Bruno Cousin and Sébastien Chauvin, «Islanders, Immigrants and Millionaires: The Dynamics of Upper-Class Segregation in St Barts, French West Indies», in *Geographies of the Super-Rich*, red. Iain Hay (Edward Elgar Publishing, 2013).
- 22 Veblen, Thorstein. *The Theory of the Leisure Class*. (Oxford: Oxford University Press, 2007).
- 23 Basmann, Robert L., David J. Molina, and Daniel J. Slottje. 1988. «A Note on Measuring Veblen's Theory of Conspicuous Consumption», *The Review of Economics Statistics* 70 (3):531–5.
- 24 <https://www.theguardian.com/lifeandstyle/2016/oct/09/superyachts-and-bragging-rights-why-the-super-rich-love-their-floating-homes>.
- 25 <https://www.ft.com/content/5263810a-c4d3-4380-a38e-3a78df99a788>
- 26 Thorstein Veblen, *The Theory of the Leisure Class*.
- 27 Se for eksempel denne kostnadskalkulatoren: <https://www.luxyachts.com/yacht-cost-calculator>
- 28 <https://www.ft.com/content/5263810a-c4d3-4380-a38e-3a78df99a788>
- 29 <https://edition.cnn.com/travel/article/russian-sanctions-shaking-superyacht-industry/index.html>
- 30 Her kunne man argumentere med Mary Douglas at i vestlig kultur er integritet direkte koblet til forestillinger om «renhet», men også med monoteistiske forestillinger om det hellige. Mary Douglas, *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo* (London: Routledge, 2001). Selv om vi forstår oss selv stort sett som sekulariserte, har vi kanskje gjort finansmarkedet til vår «hellige» og vår Gud.
- 31 William Walters, «Anti-Policy and Anti-Politics: Critical Reflections on Certain Schemes to Govern Bad Things», *European Journal of Cultural Studies* 11, nr. 3 (2008).
- 32 <https://www.scmp.com/news/hong-kong/politics/article/3195349/russian-superyacht-hong-kong-beijing-and-washington-cross#comments>
- 33 <https://www.judiciary.senate.gov/grassley-statement-at-hearing-on-kleptocapture-and-russian-oligarch-forfeiture>
- 34 Tereza Østbø Kuldova, «Luxury and Corruption», i *The Oxford Handbook of Luxury Business*, red. Pierre-Yves Donzé, Veronique Pouillard, og Joanne Roberts (Oxford: Oxford University Press, 2021).
- 35 Jeng-Guo S. Chen, «Gendering India: Effeminacy and the Scottish Enlightenment's Debates over Virtue and Luxury», *The Eighteenth Century* 51, nr. 1/2 (2010).
- 36 Christopher Berry, *The Idea of Luxury: A Conceptual and Historical Investigation* (Cambridge: Cambridge University Press, 1994), 62.
- 37 Emanuela Zanda, *Fighting Hydra-Like Luxury: Sumptuary Regulation in the Roman Republic* (London: Bloomsbury, 2013).
- 38 Gerd Mordt, «Gjestebud og silkeklær – og myndighetenes forsøk på å kontrollere bøndenes forbruk på 1700-tallet», *Arkivverket* (2018).
- 39 Alan Hunt, *Governance of the Consuming Passions: A History of Sumptuary Law* (London: Palgrave Macmillan, 1996).
- 40 William Howard Adams, *On Luxury: A Cautionary Tale* (Washington, DC: Potomac Books, 2012).
- 41 Christopher Berry, «Democratic Luxury: An Oxymoron?», i *Luxury Studies: The In Pursuit of Luxury Journal*, nr. 1 (2022).
- 42 Ibid.
- 43 Jeremy Jennings, «The Debate About Luxury in Eighteenth- and Nineteenth-Century French Political Thought», *Journal of the History of Ideas* 68, nr. 1 (2007); Maxine Berg og Elizabeth Eger, red., *Luxury in the Eighteenth Century: Debates, Desires and Delectable Goods* (New York: Palgrave Macmillan, 2003).
- 44 Jukka Gronow, *Caviar with Champagne* (Oxford: Berg, 2003), 8, 17.
- 45 Tereza Kuldova, «Luxury Brands in the Wrong Hands: Of Harleys, Harm, and Sovereignty», i *Crime, Harm and Consumerism*, red. Steve Hall, Tereza Kuldova, og Mark Horsley (London: Routledge, 2020).
- 46 Kovesi Killerby, Catherine. 1994. «Practical Problems in the Enforcement of Italian Sumptuary Law, 1200-1500». I *Crime, Society and the Law in Renaissance Italy*, redigert av Trevor Dean and K.J.P. Lowe, 99–120. Cambridge: Cambridge University Press.
- 47 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/12/06/fact-sheet-u-s-strategy-on-countering-corruption/>
- 48 Barry Buzan, Ole Wæver, og Jaap de Wilde, *Security: A New*

- Framework for Analysis (Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998). Marc Schuilenburg, «The Securitization of Society: On the Rise of Quasi-Criminal Law and Selective Exclusion», *Social Justice* 38, nr. 1/2 (2011).
- 49 Tereza Østbø Kuldova, *Compliance-Industrial Complex: The Operating System of a Pre-Crime Society* (Palgrave Pivot, 2022).
- 50 «Interim National Security Strategic Guidance 2021», <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
- 51 Ibid.
- 52 Ruth A. Miller, *The Erotics of Corruption: Law, Scandal, and Political Perversion* (Albany, NY: State University of New York Press, 2008).
- 53 Se «Corruption Perceptions Index 2022», *Transparency International*, https://images.transparencycdn.org/images/Report_CPI2022_English.pdf, s. 15.
- 54 Christina Garsten og Monica Lindh de Montoya, red., *Transparency in a New Global Order: Unveiling Organizational Visions* (Cheltenham: Edward Elgar, 2008); Christina Garsten og Kerstin Jacobsson, «Post-Political Regulation: Soft Power and Post-Political Visions in Global Governance», *Critical Sociology* 39, nr. 3 (2012).
- 55 Hans Krause Hansen og Mikkel Flyverbom, «The Politics of Transparency and the Calibration of Knowledge in the Digital Age», *Organization* 22, nr. 6 (2015). Haridimos Tsoukas, «The Tyranny of Light: The Temptations and Paradoxes of the Information Society», *Futures* 29, nr. 9 (1997). Byung-Chul Han, *The Transparency Society* (Stanford: Stanford University Press, 2015).
- 56 Cris Shore og Susan Wright, «Audit Culture Revisited: Rankings, Ratings, and the Reassembling of Society», *Current Anthropology* 56, nr. 3 (2015). Knut H. Sørensen, «Fra Excel til excellence: Måling og veiling av regneark-universitetet», *Vardøger* 32 (2010).
- 57 For eksempel Italo Pardo, *Between Morality and the Law: Corruption, Anthropology and Comparative Society* (London: Routledge, 2016); Davide Torsello, «The Ethnography of Corruption: Research Themes in Political Anthropology», *QoG Working Paper Series 2* (2011).
- 58 For eksempel Karen Ho, *Liquidated: An Ethnography of Wall Street* (Durham: Duke University Press, 2009). Michael Woodiwiss, *Gangster Capitalism: The United States and the Global Rise of Organized Crime* (London: Constable, 2005); Dave Whyte og J. Wiegratz, red., *Neoliberalism and the Moral Economy of Fraud* (London: Routledge, 2016); Harry Glasbeek, *Capitalism: A Crime Story* (Toronto: Between The Lines, 2018).
- 59 Janine R Wedel, *Unaccountable: How Elite Power Brokers Corrupt Our Finances, Freedom, and Security [e-bok]* (New York: Pegasus Books, 2014). Kuldova, *Compliance-Industrial Complex: The Operating System of a Pre-Crime Society*.
- 60 Janet Austin, «What Exactly Is Market Integrity? An Analysis of One of the Core Objectives of Securities Regulation», *William & Mary Business Law Review* 8, nr. 2 (2017).
- 61 <https://www.theamericanconservative.com/the-military-industrial-complexes-big-break-in-ukraine/>.
- 62 <https://foreignpolicy.com/2022/07/05/russia-corruption-security-threat/>
- 63 Jardar Østbø, «Securitizing 'Spiritual-Moral Values' in Russia», *Post-Soviet Affairs* 33, nr. 3 (2017).
- 64 Elitza Katarova, *The Social Construction of Global Corruption: From Utopia to Neoliberalism* (Springer, 2019).
- 65 Christina Garsten og Kerstin Jacobsson, «Transparency and Legibility in International Institutions: The Un Global Compact and Post-Political Global Ethics», *Social Anthropology* 19, nr. 4 (2011).
- 66 Kuldova, *Compliance-Industrial Complex: The Operating System of a Pre-Crime Society*.
- 67 Laura S. Underkuffler, *Captured by Evil: The Idea of Corruption in Law* (New Haven: Yale University Press, 2013).
- 68 Blendi Kajsiu, «Public or Private Corruption? The Ideological Dimension of Anti-Corruption Discourses in Colombia, Ecuador and Albania» i *Journal of Extreme Anthropology* 5, nr. 2 (2021). <https://doi.org/https://doi.org/10.5617/jea.9243>.
- 69 William Walters, «Anti-Policy and Anti-Politics: Critical Reflections on Certain Schemes to Govern Bad Things», i *European Journal of Cultural Studies* 11, nr. 3 (2008).
- 70 For et eksempel, se denne rapporten fra Verdensbanken: Shang-Jin Wei, «Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?», *World Bank Policy Working Paper*, nr. 2048 (1999): 9.
- 71 Blendi Kajsiu, *A Discourse Analysis of Corruption: Instituting Neo-liberalism against Corruption in Albania, 1998–2005* (Routledge, 2016).
- 72 Konsekvenser av styring gjennom denne type antipolitikk er drøftet i detalj i følgende bok; her begrenser vi oss til å bare nevne denne nøkkeldynamikken: Kuldova, *Compliance-Industrial Complex: The Operating System of a Pre-Crime Society*.
- 73 Katarova, 80, 107; «Allende and Chile: 'Bring Him Down'», National Security Archive, 2020, lest 21. september 2022, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/chile/2020-11-06/allende-inauguration-50th-anniversary>.
- 74 «Allende and Chile: 'Bring Him Down'».
- 75 Ivan Krastev, *Shifting Obsessions: Three Essays on the Politics of Anticorruption* (Budapest: CEU Press, 2004).
- 76 Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man* (Simon and Schuster, [1992] 2006).
- 77 Ivan Krastev, *Shifting Obsessions*.
- 78 Kuldova, *Compliance-Industrial Complex*.
- 79 Jan Dollbaum, Morvan Lallouet, and Ben Noble, *Navalny: Putin's Nemesis, Russia's Future?* (London: Hurst, 2021).
- 80 Østbø, «Securitizing 'Spiritual-Moral Values' in Russia».
- 81 Mark Hollingsworth og Stewart Lansley, *Londongrad: From Russia with Cash, the inside Story of Oligarchs* (London: Fourth Estate Ltd., 2010).
- 82 <https://www.businessinsider.com/florida-little-moscow-sunny-isles-miami-russian-money-real-estate-2022-3?r=US&IR=T>
- 83 <https://www.icij.org/inside-icij/2022/06/delaware-is-everywhere-how-a-little-known-tax-haven-made-the-rules-for-corporate-america/#:~:text=What%20makes%20Delaware%20a%20tax,where%20they%20earn%20the%20revenue>.
- 84 <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2021/06/03/fact-sheet-establishing-the-fight-against-corruption-as-a-core-u-s-national-security-interest/>
- 85 <https://louisville.edu/law/library/special-collections/the-louis-d-brandeis-collection/other-peoples-money-chapter-v>
- 86 Mary Douglas, *Purity and Danger*.
- 87 Patricia M. Patterson, «Introduction – Purity and Danger», *Administrative Theory & Praxis* 33, nr. 1 (2011).
- 88 Paulus Svendsen, *Gullalderdrøm og utviklingstro* (Oslo: Gyldendal, 1979).
- 89 «The greater their luxury and the easier the life they enjoy, the closer they are to extinction». Ibn Khaldun, *The Muqaddimah: Introduction to History (bind I)* (Princeton: Princeton University Press, 1980), 287.
- 90 *The Muqaddimah: Introduction to History (bind II)* (Princeton: Princeton University Press, 1980), 291.
- 91 «[T]he last stage of evil and remoteness from goodness». *The Muqaddimah: Introduction to History (bind I)*, 255.
- 92 «[P]eople are now devoted to lying, gambling, cheating, fraud, theft, perjury and usury», *The Muqaddimah: Introduction to History (bind II)*, 293.
- 93 Jessica Whyte, *The Morals of the Market: Human Rights and the Rise of Neoliberalism* (Verso Books, 2019).
- 94 Se for eksempel Petter Stordalens uttalelser om «bærekraftig kapitalisme» i en samtale med preses i Den norske kirke i Trefoldighetskirken i Oslo: <https://www.vl.no/nyheter/2019/05/07/petter-stordalen-droftet-verdier-med-helga-byfuglien/>.
- 95 Se for eksempel <https://www.framtiden.no/tema/forbruk.html>
- 96 Slavoj Žižek, *First as Tragedy, Then as Farce* (London: Verso, 2009).
- 97 <https://www.forbes.com/sites/njgoldston/2018/02/28/how-to-attract-luxury-brands-to-support-your-cause-advice-from-the-experts-on-the-new-conundrum/?sh=12b463056035> eller <https://arolaborganic.com/blog/the-recognition-of-the-philanthropic-luxury/>
- 98 Engelsk: *compliance industry*. Se Kuldova, *Compliance-Industrial Complex*.
- 99 M. Campbell-Verduyn, M. Goguen, og T. Porter, «Big Data and Algorithmic Governance: The Case of Financial Practices», *New Political Economy* 22, nr. 2 (2017); Ignas Kalpokas, *Algorithmic Governance: Politics and Law in the Post-Human Era* (Cham: Palgrave Macmillan, 2019); Christian Katzenbach og Lena Ulbricht, «Algorithmic Governance», *Internet Policy Review* 8, nr. 4 (2019).
- 100 Tereza Kuldova, «'The Maharaja Style': Royal Chic, Heritage Luxury and the Nomadic Elites», in *Fashion India: Spectacular Capitalism*, red. Tereza Kuldova (Oslo: Akademika Publishing, 2013); *Luxury Indian Fashion: A Social Critique* (London: Bloomsbury, 2016).
- 101 Renate Pieper, «Trading with Art and Curiosities in Southern Germany before the Thirty Years War», in *Markets for Arts, 1400–1800*, red. Clara Eugenia Nunez (1998).
- 102 G. John Ikenberry, *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order* (Princeton: Princeton University Press, 2011).
- 103 Anne L. Clunan, «Russia's Pursuit of Great-Power Status and Security», i *Routledge Handbook of Russian Security*, red. Roger E. Kanet (London: Routledge, 2019).
- 104 UN, «Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005».
- 105 Sarah L Babb og Bruce G Carruthers, «Conditionality: Forms, Function, and History», *Annual Review of Law and Social Science* 4 (2008); Stephen D Krasner, «Pervasive Not Perverse: Semi-Sovereigns as the Global Norm», *Cornell International Law Journal* 30, nr. 3 (1997); «Sovereignty», in *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* (Online: Blackwell, 2007).
- 106 Jacques Derrida, *Rogues: Two Essays on Reason* (Stanford: Stanford UP, 2005).
- 107 Jardar Østbø, «Strategic Transgressions: Russia's Deviant Sovereignty and the Myth of Evgenii Prigozhin», *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 29, nr. 2 (2021).
- 108 Andrey Makarychev og Sergey Medvedev, «Biopolitical Art and the Struggle for Sovereignty in Putin's Russia», *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 26, nr. 2–3 (2018/09/02 2018). <https://doi.org/10.1080/25739638.2018.1526487>; Eliot Borenstein, *Plots against Russia* (Ithaca: Cornell University Press, 2019).
- 109 Jardar Østbø, «The Sources of Russia's Transgressive Conservatism: Cultural Sovereignty and the Monopolization of Bespredel», i *The Cultural Is Political: Intersections of Russian Art and State Politics*, red. Ingunn Lunde og Irina Anisimova (Bergen: Slavica Bergensia, 2020).
- 110 <http://kremlin.ru/events/president/news/69465>
- 111 Storbritannias statsminister Rishi Sunak har for eksempel gjort det, se: <https://www.independent.co.uk/news/uk/bali-russia-sergei-lavrov-prime-minister-g20-b2224377.html>.
- 112 <https://civic-stance.blogspot.com/2019/03/blog-post.html>
- 113 <https://www.youtube.com/watch?v=yOtN3PIIDrk>
- 114 George Bataille, «Knowledge of Sovereignty», in *The Bataille Reader*, red. Fred Botting og Scott Wilson (Oxford: Blackwell, 1997), 301.
- 115 Ibid., 302.
- 116 Det er verdt å nevne at Bataille selvfølgelig også har en god del å fortelle om krig, suverenitet og sløsing som vi ikke har plass til å behandle her, for en relevant diskusjon se for eksempel: Benjamin Meiches, «Wars of Excess: Georges Bataille, Solar Economy, and the Accident in the Age of Precision War», *Security Dialogue* 51, nr. 2–3 (2019).
- 117 George Bataille, «The Notion of Excess», i *Visions of Excess: Selected Writings, 1927–1939*, red. Allan Stoeckl (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1985), 118. Se også: Per Buvik, *Georges Bataille* (Oslo: Gyldendal, 1998).
- 118 Tereza Kuldova, «The Sublime Splendour of Intimidation: On the Outlaw Biker Aesthetics of Power», *Visual Anthropology* 30, nr. 5 (2017). <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/08949468.2017.1371545>.
- 119 Carl Schmitt, *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty* (Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1985), 5.
- 120 Giorgio Agamben, *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life* (Stanford University Press, 1998).
- 121 Julia Kristeva, *Powers of Horror: An Essay on Abjection* (New York: Columbia University Press, 1982).
- 122 Jared E. Lemole, «Carnival, Sacred and Sovereign: The Intellectual Intersection of Bakhtin and Bataille» [upublisert masteroppgave], (Florida Atlantic University, 2005).
- 123 https://multimedia.europarl.europa.eu/en/video/sakharov-prize-for-freedom-of-thought-2022-announcement-of-the-brave-people-of-ukraine-represented-by-their-president-elected-leaders-and-civil-society-as-the-2022-laureate-by-roberta-metsola-ep-president_1231809
- 124 Slavoj Žižek, *Tarrying with the Negative: Kant, Hegel, and the Critique of Ideology* (Durham: Duke University Press, 1993).
- 125 Todd McGowan, *Capitalism and Desire* (New York: Columbia University Press, 2017); *Enjoying What We Don't Have: The Political Project of Psychoanalysis* (Lincoln: University of Nebraska Press, 2013).

Litteratur

- Adams, William Howard. *On Luxury: A Cautionary Tale*. Washington, DC: Potomac Books, 2012.
- Agamben, Giorgio. *Homo Sacer: Sovereign Power and Bare Life*. Stanford University Press, 1998.
- «Allende and Chile: 'Bring Him Down'». National Security Archive, 2020, lest 21. september 2022, <https://nsarchive.gwu.edu/briefing-book/chile/2020-11-06/allende-inauguration-50th-anniversary>.
- Austin, Janet. «What Exactly Is Market Integrity? An Analysis of One of the Core Objectives of Securities Regulation.» *William & Mary Business Law Review* 8, nr. 2 (2017): 215–40.
- Babb, Sarah L, and Bruce G Carruthers. «Conditionality: Forms, Function, and History». *Annual Review of Law and Social Science* 4 (2008): 13–29.
- Bataille, George. «Knowledge of Sovereignty.» In *The Bataille Reader*, redigert av Fred Botting og Scott Wilson, 301–12. Oxford: Blackwell, 1997.
- — —. «The Notion of Excess». I *Visions of Excess: Selected Writings, 1927–1939*, redigert av Allan Stoeckl. Minneapolis: University of Minnesota Press, 1985.
- Berg, Maxine, og Elizabeth Eger, red. *Luxury in the Eighteenth Century: Debates, Desires and Delectable Goods*. New York: Palgrave Macmillan, 2003.
- Berry, Christopher. «Democratic Luxury: An Oxymoron?». *Luxury Studies: The In Pursuit of Luxury Journal* 1, nr. 1 (2022): 11–24.
- — —. *The Idea of Luxury: A Conceptual and Historical Investigation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- Borenstein, Eliot. *Plots against Russia*. Ithaca: Cornell University Press, 2019.
- Buvik, Per. *Georges Bataille*. Oslo: Gyldendal, 1998.
- Buzan, Barry, Ole Wæver, og Jaap de Wilde. *Security: A New Framework for Analysis*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, 1998.
- Campbell-Verduyn, M., M. Goguen, and T. Porter. «Big Data and Algorithmic Governance: The Case of Financial Practices». *New Political Economy* 22, nr. 2 (2017): 219–36.
- Chen, Jeng-Guo S. «Gendering India: Effeminacy and the Scottish Enlightenment's Debates over Virtue and Luxury». *The Eighteenth Century* 51, nr. 1/2 (2010): 193–210.
- Clunan, Anne L. «Russia's Pursuit of Great-Power Status and Security.» I *Routledge Handbook of Russian Security*, redigert av Roger E. Kanet, 3–16. London: Routledge, 2019.
- Cousin, Bruno, og Sébastien Chauvin. «Islanders, Immigrants and Millionaires: The Dynamics of Upper-Class Segregation in St Barts, French West Indies». I *Geographies of the Super-Rich*, redigert av Iain Hay: Edward Elgar Publishing, 2013.
- Dawisha, Karen. *Putin's Kleptocracy: Who Owns Russia?* Simon and Schuster, 2015.
- Derrida, Jacques. *Rogues: Two Essays on Reason*. Stanford: Stanford University Press, 2005.
- Dollbaum, Jan, Morvan Lallouet, og Ben Noble. *Navalny: Putin's Nemesis, Russia's Future?* London: Hurst, 2021.
- Douglas, Mary. *Purity and Danger: An Analysis of Concepts of Pollution and Taboo*. London: Routledge, 2001.
- Fukuyama, Francis. *The End of History and the Last Man*. Simon and Schuster, [1992] 2006.
- Garsten, Christina, and Monica Lindh de Montoya, red. *Transparency in a New Global Order: Unveiling Organizational Visions*. Cheltenham: Edward Elgar, 2008.
- Garsten, Christina, and Kerstin Jacobsson. «Post-Political Regulation: Soft Power and Post-Political Visions in Global Governance». *Critical Sociology* 39, nr. 3 (2012): 421–37.
- — —. «Transparency and Legibility in International Institutions: The UN Global Compact and Post-Political Global Ethics». *Social Anthropology* 19, nr. 4 (2011): 378–93.
- Glasbeek, Harry. *Capitalism: A Crime Story*. Toronto: Between The Lines, 2018.
- Gronow, Jukka. *Caviar with Champagne*. Oxford: Berg, 2003.
- Han, Byung-Chul. *The Transparency Society*. Stanford: Stanford University Press, 2015.
- Hansen, Hans Krause, and Mikkel Flyverbom. «The Politics of Transparency and the Calibration of Knowledge in the Digital Age». *Organization* 22, nr. 6 (2015): 872–89.
- Ho, Karen. *Liquidated: An Ethnography of Wall Street*. Durham: Duke University Press, 2009.
- Hollingsworth, Mark, and Stewart Lansley. *Londongrad: From Russia with Cash, the inside Story of Oligarchs*. London: Fourth Estate Ltd., 2010.
- Hunt, Alan. *Governance of the Consuming Passions: A History of Sumptuary Law*. London: Palgrave Macmillan, 1996.
- Ikenberry, G. John. *Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order*. Princeton: Princeton University Press, 2011.
- «Interim National Security Strategic Guidance». 2021, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/03/NSC-1v2.pdf>
- Jennings, Jeremy. «The Debate About Luxury in Eighteenth- and Nineteenth-Century French Political Thought». *Journal of the History of Ideas* 68, no. 1 (2007): 79–105.
- Kajsiu, Blendi. *A Discourse Analysis of Corruption: Instituting Neoliberalism against Corruption in Albania, 1998–2005*. Routledge, 2016.
- — —. «Public or Private Corruption? The Ideological Dimension of Anti-Corruption Discourses in Colombia, Ecuador and Albania». *Journal of Extreme Anthropology* 5, nr. 2 (2021): 27–51. <https://doi.org/https://doi.org/10.5617/jea.9243>.
- Kalpokas, Ignas. *Algorithmic Governance: Politics and Law in the Post-Human Era*. Cham: Palgrave Macmillan, 2019.
- Katzarova, Elitza. *The Social Construction of Global Corruption: From Utopia to Neoliberalism*. Springer, 2019.
- Katzenbach, Christian, and Lena Ulbricht. «Algorithmic Governance». *Internet Policy Review* 8, nr. 4 (2019): 1–18.
- Khalidun, Ibn. *The Muqaddimah: Introduction to History (bind I)*. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- — —. *The Muqaddimah: Introduction to History (bind II)*. Princeton: Princeton University Press, 1980.
- Krasner, Stephen D. «Pervasive Not Perverse: Semi-Sovereigns as the Global Norm». *Cornell International Law Journal* 30, no. 3 (1997): 651–80.
- — —. «Sovereignty». I *The Blackwell Encyclopedia of Sociology*. Online: Blackwell, 2007.
- Krastev, Ivan. *Shifting Obsessions: Three Essays on the Politics of Anticorruption*. Budapest: CEU Press, 2004.
- Kristeva, Julia. *Powers of Horror: An Essay on Abjection*. New York: Columbia University Press, 1982.
- Kuldova, Tereza. «Luxury Brands in the Wrong Hands: Of Harleys, Harm, and Sovereignty». I *Crime, Harm and Consumerism*, redigert av Steve Hall, Tereza Kuldova og Mark Horsley. London: Routledge, 2020.
- — —. *Luxury Indian Fashion: A Social Critique*. London: Bloomsbury, 2016.
- — —. «'The Maharaja Style': Royal Chic, Heritage Luxury and the Nomadic Elites». I *Fashion India: Spectacular Capitalism*, redigert av Tereza Kuldova, 51–70. Oslo: Akademika Publishing, 2013.
- — —. «The Sublime Splendour of Intimidation: On the Outlaw Biker Aesthetics of Power». *Visual Anthropology* 30, no. 5 (2017): 379–402. <https://doi.org/http://dx.doi.org/10.1080/08949468.2017.1371545>.
- Kuldova, Tereza Østbø. *Compliance-Industrial Complex: The Operating System of a Pre-Crime Society*. Palgrave Pivot, 2022.
- — —. «Luxury and Corruption». I *The Oxford Handbook of Luxury Business*, edited by Pierre-Yves Donzé, Veronique Pouillard and Joanne Roberts. Oxford: Oxford University Press, 2021.
- Lemole, Jared E. «Carnival, Sacred and Sovereign: The Intellectual Intersection of Bakhtin and Bataille [upublisert masteroppgave]». Florida Atlantic University, 2005.
- Makarychev, Andrey, og Sergey Medvedev. «Biopolitical Art and the Struggle for Sovereignty in Putin's Russia». *Journal of Contemporary Central and Eastern Europe* 26, no. 2–3 (2018/09/02 2018): 165–79. <https://doi.org/10.1080/25739638.2018.1526487>.
- Markus, Stanislav. «The Atlas That Has Not Shrugged: Why Russia's Oligarchs Are an Unlikely Force for Change». *Daedalus* 2017, nr. Spring (2017): 101–12.
- McGowan, Todd. *Capitalism and Desire*. New York: Columbia University Press, 2017.
- — —. *Enjoying What We Don't Have: The Political Project of Psychoanalysis*. Lincoln: University of Nebraska Press, 2013.
- Meiches, Benjamin. «Wars of Excess: Georges Bataille, Solar Economy, and the Accident in the Age of Precision War». *Security Dialogue* 51, nr. 2–3 (2019): 268–84.
- Miller, Ruth A. *The Erotics of Corruption: Law, Scandal, and Political Perversion*. Albany, NY: State University of New York Press, 2008.
- Mordt, Gerd. «Gjestebud og silkeklær – og myndighetenes forsøk på å kontrollere bøndernes forbruk på 1700-tallet». *Arkivverket* (2018).
- Pardo, Italo. *Between Morality and the Law: Corruption, Anthropology and Comparative Society*. London: Routledge, 2016.
- Patterson, Patricia M. «Introduction – Purity and Danger». *Administrative Theory & Praxis* 33, nr. 1 (2011): 39–43.
- Pieper, Renate. «Trading with Art and Curiosities in Southern Germany before the Thirty Years War». I *Markets for Arts, 1400–1800*, redigert av Clara Eugenia Nunez, 87–100, 1998.
- Schmitt, Carl. *Political Theology: Four Chapters on the Concept of Sovereignty*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 1985.
- Schuilenburg, Marc. «The Securitization of Society: On the Rise of Quasi-Criminal Law and Selective Exclusion». *Social Justice* 38, nr. 1/2 (2011): 73–89.
- Shore, Cris, and Susan Wright. «Audit Culture Revisited: Rankings, Ratings, and the Reassembling of Society». *Current Anthropology* 56, nr. 3 (2015): 421–44.
- Spence, Emma. «Performing Wealth and Status: Observing Super-Yachts and the Super-Rich in Monaco». In *Handbook on Wealth and the Super-Rich*, redigert av Iain Hay and Jonathan V. Beaverstock, 287–301: Edward Elgar Publishing, 2016.
- Svendsen, Paulus. *Gullalderdrøm og utviklingstro*. Oslo: Gyldendal, 1979.
- Sørensen, Knut H. «Fra excel til excellence: Måling og veiving av regneark-universitetet». *Vardøger* 32 (2010): 115–33.
- Torsello, Davide. «The Ethnography of Corruption: Research Themes in Political Anthropology». *QoG Working Paper Series* 2 (2011): 1–26.
- Tsoukas, Haridimos. «The Tyranny of Light: The Temptations and Paradoxes of the Information Society». *Futures* 29, nr. 9 (1997): 827–43.
- UN. «Resolution Adopted by the General Assembly on 16 September 2005». (2005).
- Underkuffler, Laura S. *Captured by Evil: The Idea of Corruption in Law*. New Haven: Yale University Press, 2013.
- Veblen, Thorstein. *The Theory of the Leisure Class*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- Walters, William. «Anti-Policy and Anti-Politics: Critical Reflections on Certain Schemes to Govern Bad Things». *European Journal of Cultural Studies* 11, no. 3 (2008): 267–88.
- Wedel, Janine R. *Unaccountable: How Elite Power Brokers Corrupt Our Finances, Freedom, and Security [E-bok]*. New York: Pegasus Books, 2014.
- Wei, Shang-Jin. «Corruption in Economic Development: Beneficial Grease, Minor Annoyance, or Major Obstacle?». *World Bank Policy Working Paper*, no. 2048 (1999).
- Whyte, Dave, og J. Wiegratz, red. *Neoliberalism and the Moral Economy of Fraud*. London: Routledge, 2016.
- Whyte, Jessica. *The Morals of the Market: Human Rights and the Rise of Neoliberalism*. Verso Books, 2019.
- Woodiwiss, Michael. *Gangster Capitalism: The United States and the Global Rise of Organized Crime*. London: Constable, 2005.
- Yakovlev, Andrei. «Composition of the Ruling Elite, Incentives for Productive Usage of Rents, and Prospects for Russia's Limited Access Order». *Post-Soviet Affairs* 37, nr. 5 (2021): 417–34.
- Zanda, Emanuela. *Fighting Hydra-Like Luxury: Sumptuary Regulation in the Roman Republic*. London: Bloomsbury, 2013.
- Žižek, Slavoj. *Tarrying with the Negative: Kant, Hegel, and the Critique of Ideology*. Durham: Duke University Press, 1993.
- Žižek, Slavoj. *First as Tragedy, Then as Farce*. London: Verso, 2009.
- Østbo, Jardar. «Securitizing 'Spiritual-Moral Values' in Russia». *Post-Soviet Affairs* 33, nr. 3 (2017): 200–16.
- — —. «The Sources of Russia's Transgressive Conservatism: Cultural Sovereignty and the Monopolization of Bespredel». In *The Cultural Is Political: Intersections of Russian Art and State Politics*, edited by Ingunn Lunde and Irina Anisimova, 14–36. Bergen: Slavica Bergensia, 2020.
- — —. «Strategic Transgressions: Russia's Deviant Sovereignty and the Myth of Evgenii Prigozhin». *Demokratizatsiya: The Journal of Post-Soviet Democratization* 29, nr. 2 (2021): 1–26.